

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 1149
Endülüs'te Hadis ve Kültür Tarihi
Dr. Emine DEMİL

Yayın Koordinatörü
Murat AYDEMİR
Editör
Haluk Zahid KIZILYER
Kapak Tasarım
Sevgi EĞRİBAŞ
İç Tasarım
Erkan USLU

ISBN: 978-625-428-241-6

1. Baskı, Mart 2023, Ankara, 1.000 Adet

© Bütün Yayın Hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.
Bu eser Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık
Ticaret İşletmesi Yönetim Kurulu'nun 24.03.2022
tarih ve 167 sayılı kararıyla uygun görülmüştür.

Bu eserin ilmi / edebî redaksiyonu İLKSAY Kurulu
marifetiyle yapılmıştır.

Yayıncı Sertifika No: 48058

Ostim OSB Mh. 1256 Cd. No:11
Yenimahalle / ANKARA

Tel: 0312 354 91 31 (pbx)
Faks: 0312 354 91 32
e-posta: bilgi@tdv.com.tr

ENDÜLÜS'TE HADİS VE KÜLTÜR TARİHİ

Dr. Emine DEMİL

Dr. Emine DEMİL

1985 yılında Ordu'nun Kumru ilçesinde dünyaya geldi. 2002 yılında Ankara Tevfik İleri İmam-Hatip Lisesi (yabancı dil ağırlıklı lise)'nden, 2006 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 2007-2017 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığı'nda görev yaptı. 2008 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Hadis anabilim dalında "Hadis Rivâyetlerinde Herakleious" adlı çalışmasıyla yüksek lisansını, 2017 yılında "Hz. Peygamber'in Risâlet Öncesi Hayatına Dair Rivâyetler" adlı çalışmasıyla doktorasını tamamladı. 2018 yılından itibaren Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslâm Bilimleri Hadis anabilim dalında öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Arapça ve İngilizce bilmektedir.

İçindekiler

Ön Söz.....	IX
Giriş.....	1

Birinci Bölüm

A. HADİS VE KÜLTÜR KAVRAMLARI	7
1. Kültüre Dair.....	7
2. Hadise Dair.....	17
3. Hadis-Kültür İlişkisi.....	25
B. TARİHSEL VE KÜLTÜREL DOKUSUYLA ENDÜLÜS	40
1. Endülüs'e Dair.....	41
2. Endülüs'ün Siyasi Yapısından Kesitler.....	44
a) Fetih ve Valiler Dönemi (711-755).....	44
b) Endülüs Emevîleri (756-1031).....	45
c) Mülûkû't-Tavâif Dönemi (1031-1090).....	48
d) Murâbitlar Dönemi (1090-1147).....	49
e) Muvahhidler Dönemi (1147-1229).....	50
f) Gırnata Benî Ahmer Emirliği (1238-1492).....	51
3. Sosyal Yapısı.....	52
4. Mûsiki.....	62
5. Mimari ve Sanat.....	64
C. ENDÜLÜS'TE İLMÎ VE KÜLTÜREL HAYAT	71
1. Tercüme Faaliyetleri.....	73
2. Dil, Edebiyat ve Filoloji Çalışmaları.....	77
3. Nesir.....	81
4. Şiir.....	83
5. İbn Abdürabbih'in Şiirlerinden Kesitler.....	90

İkinci Bölüm

A. ENDÜLÜS'TE HADİS KÜLTÜRÜ	93
B. İBN ABDÜRABBİH'İN HAYATI	104
C. EL-İKDÜ'L-FERİD	109
D. KİTÂBÜ'L-YÂKÛTE Fİ'L-İLMİ VE'L-EDEB VE'L-HADİS	113
1. İlimin Çeşitlerine Dair	116
2. İlim Talebine Teşvik.....	116
3. İlimin Muhafazasına ve Onun Kaydına Dair.....	126
4. İlimin Şartlarına Dair.....	127
5. İlimin Hıfzına ve Kullanılmasına Dair.....	128
6. Âlimin Cahile Tahammülüne Dair.....	131
7. Âlimi Yüceltmeye ve Tâzim Etmeye Dair.....	132
8. Derin ve Zor Meselelere Dair.....	133
9. Allah'ın Rızâsı Dışında İlim Talebine Dair.....	135
10. Âlimlerin ve Edebiyatçıların Haberlerine Dair.....	137
11. Hâfızlar Hakkında Sözlere Dair.....	140
12. Akla Dair.....	142
13. Hikmete Dair.....	148
14. Hikmetle İlgili Güzel Sözlere Dair.....	150
15. Hilme ve Kötülüklerin İyilikle Savılmasına Dair.....	153
16. Hilmin Sıfatına Dair.....	154
17. Şerefe Dair.....	157
18. Kişinin Kabilesiyle Değil de Kendisiyle Şeref Sahibi Olmasına Dair.....	158
19. Mürûete Dair.....	158
20. Kişilerin Tabakalarına Dair.....	160
21. İsimleri Hayra Yormaya Dair.....	161
22. Uğursuzluğa Dair.....	163
23. Arkadaş Edinmeye ve Onun İçin Gereken Şeye Dair.....	168
24. Arkadaşların Çeşitlerine Dair.....	170
25. İnsanlara Sevgiyle Yaklaşmak.....	171
26. Babanın Arkadaşıyla Arkadaş Olmaya Dair.....	171
27. Hasede Dair.....	172

28. Kişinin Arkadaşını Tanımaya ve Arkadaşların Birbirlerine Benzemesine Dair	176
29. Söz Taşımaya ve Zulmetmeye Dair	178
30. Gıybeteye Dair	181
31. Kötü İnsanlarla Geçinmeye Dair	184
32. Zamanın Kötülüğüne Dair	186
33. Kibre Dair	189
34. Ahmak ve Cahil Kişiye Dair	191
35. Tevazuya Dair	193
36. Yumuşak Huyluluğa ve Sabra Dair	195
37. Kişinin Arkadaşlarıyla Sırrını Paylaşarak Rahatlamasına Dair	196
38. Basiretle İdrake Dair	197
39. Borca Dair	198
40. Sözünü Tutmaya ve Yalandan Sakınmaya Dair	198
41. Dinde Aşırılığa Gitmeye Dair	200
42. Kadere Dair	206
43. Ailenin Faziletine Dair	211
44. Hayâya Dair	211
45. Edepler Babı	215
a) Nebî'yi (s.a.s.) Allah Teâlâ'nın Terbiye Etmesine Dair	215
b) Nebî'nin (s.a.s.) Ümmetini Terbiye Etmesine Dair	216
46. Hikmet Sahiplerinin ve Âlimlerin Âdâbına Dair	225
47. Edepteki İnceliğe Dair	229
48. Konuşmadaki ve Dinlemedeki Edebe Dair	231
49. Meclisteki Edebe Dair	233
50. Diğerkâmlıktaki Edebe Dair	235
51. Selâm Vermeye ve İzin Almaya Dair	236
52. Küçük Çocuğun Terbiyesine Dair	239
53. Çocuk Sevgisine Dair	241
54. Çocuktan Güç Almaya Dair	244
55. Öpmeye İzin Vermeye Dair	245
56. Gerçek Olmasa Bile Kötü Sözdən Sakınmaya Dair	246

57. Hapşırının Duasındaki Edebe Dair	247
58. Kucaklaşmadaki Âdâba Dair	247
59. Hayatı Düzenlemedeki Âdâba Dair	248
60. Yemekteki Edebe Dair	249
61. Sükûta Dair	251
62. Konuşmaya Dair	252
63. Konuşmanın Afetlerine Dair	254

Üçüncü Bölüm

A. KİTÂBÜ'L-YÂKÛTE Fİ'L-İLMİ VE'L-EDEB'DEN "EDEP VE İLİMDE MÜCEVHER" KİTABINDAN DİĞER KESİTLER VE HADİS	257
1. Fıtratına Uymayan Şeyle Kişiyi Sorumlu Tutmaya Dair	257
2. Kavgadan ve Tartışmaktan Vazgeçmeye Dair	260
3. Edepsizliğe/Edep Bilmezliğe Dair	261
4. Gencin Ferâsetine Dair	264
5. Faydalı ve Zararlı Kişiyi Dair	267
6. Güzel İsteklere ve Sıkıntıya Sabretmeye Dair	269
7. Hareket ve Sükûnete Dair	272
8. Çocuğu, Ailesi İçin Çalışmaya ve Rızık İçin Çabalamaya Dair	275
9. Malın Çokluğuna Dair	278
10. Malın Çeşitlerine Dair	281
11. Malı Korumaya Dair	282
12. Fakirliğe Dair	284
13. İstemeye/Dilencilliğe Dair	286
14. Yaşlılığa Dair	289
15. Kınaya Dair	290
16. Yaşlılığın Faziletine Dair	292
Sonuç	295
Kaynakça	303

Ön Söz

Endülüs, Arap Komutan Târik b. Ziyâd'ın (ö. 102/720) İspanya'yı fethinden sonra Cebel-i Târik'tan Pirene Dağlarına kadar uzanan bölgenin tamamıdır. 711-1492 yılları arasında İber Yarımadası'nda Müslümanların hâkimiyeti altında bulunan yerlere ve günümüz Güney İspanyasında özerk bölgeye "Endülüs" adı verilmiştir. Endülüs'ün başlıca büyük şehirleri; Almeria, Cordoba, Granada, Malaga ve bölge başkenti Sevilla'dır.

Emevî hilâfet dönemi olarak bilinen ve önceki dönemde yaşanan siyasi kargaşanın sona erip, sosyal ve kültürel alanda huzur ve sükûnetin sağlandığı, III. Abdurrahman (ö. 172/788) döneminin Endülüs kültür tarihinde ayrı bir yeri vardır. Zira bu dönem iç ve dış istikrarın sağlanmasıyla siyasal istikrara ulaşılan bir dönem olup, aynı zamanda bilim ve kültür alanında da gelişmelerin yaşandığı ve Endülüs'ün bir bilim merkezi hâline geldiği dönem olarak da kabul edilir. Bu dönemde dikkat çeken kültürel faaliyetlerden birisi, Endülüslü Araplar tarafından başlatılan

tercüme faaliyetleridir. Bu faaliyetler çerçevesinde Endüslü Araplar eski Yunan tıp ve felsefesine ait eserleri kendi dillerine çevirmiştir. Bölgedeki ilmî faaliyetler çok geçmeden Batı Avrupa'nın ilgisinin Endüslü'e ve Arapçaya çevrilmesine sebep olmuştur. Bunun neticesinde ise Müslüman Endüslü Devleti eski Yunan kaynaklarının Batı Avrupalı araştırmacılara ulaşmasını sağlayan bir köprü hâline gelmiştir. Ayrıca bu dönemde edebiyatta bilhassa da şiirde birtakım yenilikler meydana gelmiştir. Miladi IX. yüzyıla gelindiğinde Endüslü şairler, yeni ve özgün şiir türleri ortaya koymuşlardır. İlk kez Endüslü'te ortaya çıkan ve bestelenmek için yazılan müveşşaha türü bu kapsamdadır.

Endüslü her bir şehri, gelişmişlik düzeyi, teşkilatı ve barındırdığı kütüphaneleriyle de İslâm kültür ve medeniyetinde müstesna bir konuma sahiptir. Dokuz asır boyunca Endüslü Müslümanlar, yaşadıkları şehirlerde cami, han, hamam, saray ve çarşı gibi mimari yapılarıyla İslâm kültürüne dair mümtaz eser ve yapıtlar inşa etmişlerdir. Bunlara İspanya'daki kültür ve medeniyetteki renkleri de dâhil etmek suretiyle özgün bir kültür ve medeniyet ortaya koymuşlardır. Medeniyet inşa eden yenilikçi bir zihin yapısı ve farklı dinler arasında hoşgörüyeye dayalı karşılıklı ilişkiler Endüslü kültür ve medeniyetinin teşekkülünde mühimdir. Endüslü medeniyeti için "kitap medeniyeti" nitelemesini yapmak yanlış olmaz. Fransız araştırmacı Henri Peres haklı olarak, güzel yazı yazma merakı ve kitap sevgisinin, Endüslü halkının iki bariz vasfı olduğuna vurgu yapmaktadır. İlimle meşgul olan bir Endüslü'nün nezdinde kitap, mücevherden daha çok korumaya layık bir nesne idi. Bağnazlığın sebep olduğu

tahriplerle ve siyasi sebeplerle bu kitapların büyük bir bölümü yok edilmiştir.

Endülüs tarihine dair kitaplarda, bu ülkede yetişen Müslüman âlimlerin binlerce eser kaleme aldıkları kaydedilmektedir. Endülüs'teki âlimler, Doğu'nun fıkıh, hadis, tefsir gibi İslâmî ilimlere, tarihe ve edebiyata dair eserlerini ve ilmî birikimini Batı'ya taşımışlar, kaleme aldıkları eserlerle İslâmî ilimleri, Arap dili ve edebiyatını Batı'ya tanıtmada öncülük etmişlerdir. Arapça eserlerin Latinceye ve diğer Batı dillerine çevrilmesi, Batı medeniyetinin teşekkülünde mühim bir rol oynamıştır. Endülüs'te İslâm kültür ve medeniyetini bütün yönleriyle başta Avrupa olmak üzere bütün dünyaya tanıtan çok önemli ilim ve sanat adamları yetişmiştir. Bu isimlerden birisi de kuşkusuz İbn Abdürabbih'tir (246/860-328/940). O, fakih ve âlim olmasının yanı sıra Arap şiirine dair engin bilgiye sahip yetenekli bir şairdir. Çok genç yaşlardan itibaren methiye, hiciv, mersiye, tasvir, gazel, hamriyat, zühd gibi çeşitli konularda şiirler yazmıştır. İbn Abdürabbih'in en meşhur eseri her birini farklı bir konuya tahsis ettiği yirmi beş bölümden oluşan *el-İkdü'l-Ferîd* adlı eseridir. Siyaset, edebiyat, tarih, nevâdir, ahlak, mizah, nükte, fıkra, mûsiki ve eğlence gibi çeşitli konular hakkında bilgiler ihtiva eden eser bir genel kültür ansiklopedisi mesabesinde ve günümüze tam olarak ulaşmıştır. İbn Abdürabbih eserinin her bir bölümünde hadise ve kültüre dair geniş bir malumat sunmakta, hadisle kültürü iç içe nakşetmektedir.

Bu çalışmada Endülüs'te hadis ve kültürel hayat ele alınmakta, *el-İkdü'l-Ferîd*'in "Kitâbü'l-Yâkûte" bölümü hadis ve kültürel bağlamda incelenmekte, hadis-kültür etkileşimini ortaya koymayı amaçlanmakta, bu çerçevede kültürel bir olay tasvir edildikten sonra bu hususun hadisteki yansımalarına atıfta bulunulmaktadır.

Çalışmamız esnasında desteğini esirgemeyen Prof. Dr. İsmail Hakkı Ünal Hocama, çok kıymetli katkılarından dolayı Dr. Öğr. Gör. Ahmet İsmailoğlu ve Dr. Öğr. Üyesi Walid Ramazan Salama hocalarıma, Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı Salih Şengezer Hocama ve Haluk Zahid Kızılyer Beyefendi'ye teşekkürü borç bilirim.

“Ve lâ gâlibe illallâh.”

Dr. Öğr. Üyesi Emine Demil

05.11.2022

NEVŞEHİR